

Оксана ШКОЛЕНКО

ОСНОВНІ НАПРЯМИ ТА ІНСТРУМЕНТИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ
ПОЛІТИКИ ЗАХИСТУ ВІТЧИЗНЯНИХ ТОВАРОВИРОБНИКІВ

Досліджено питання державної підтримки та захисту вітчизняного ринку в нинішніх інтеграційних умовах. Особливої підтримки потребує галузь АПК, яка опинилася в складних умовах. Держава забезпечує захист сільськогосподарських товаровиробників за допомогою інструментів фінансово-кредитної, податкової та інвестиційної політики. Одним із основних напрямків підтримки АПК є механізм пільгового кредитування, залучення інвестицій, спрощення податкової системи, створення вільного ціноутворення з елементами державного регулювання. Названі напрями та інструменти бажано спрямувати на відтворення й модернізацію виробничо-ресурсного потенціалу вітчизняних підприємств.

The problems of domestic markets state support and protection, under the present-day economic and integration conditions, are investigated in the article. Being in complicated conditions, agro-industrial complex needs special support. The state provides agricultural commodity producers protection by means of financial and credit, tax and investment policy tools. Major agricultural enterprises support directions are these: privileged crediting mechanism, investment attraction assistance, tax system simplification, liberal with the state-regulating elements pricing working-out. Directions and tools mentioned above must be used for recreation and modernization of domestic enterprises production and resource potential.

У період входження України у світове співтовариство особливою умовою є стабілізація загального соціально-економічного стану в країні. Увага зосереджується передусім на підйом економіки до європейських та світових стандартів країн із ринковою економікою. Досягти цієї необхідної умови можна за рахунок підйому виробництва. В нинішніх умовах вагоме значення має здійснення державного регулювання економіки у період становлення і розвитку ринкових відносин. Внаслідок специфічних особливостей, неспроможність ринкового механізму спрямовувати розвиток суб'єктів різних галузей та регіонів до однієї загальної цілі зумовлює необхідність державного втручання у всі сфери економіки, чи не найважливішою з яких в Україні є сільське господарство. Державне регулювання галузі здійснюється за допомогою бюджетних програм, спрямованих на поступальний розвиток виробництва вітчизняної продукції.

На доцільність і необхідність державної підтримки та захист вітчизняних товаровиробників наголошували такі вітчизняні вчені, як: П. Т. Саблук, Т. О. Осташко, В. В. Лагодієнко, С. О. Нікітченко, О. М. Могильний та багато інших дослідників. На думку вчених, ця проблема зумовлює ряд невирішених питань, що впливають на розвиток і зростання вітчизняної економіки

Метою статті є обґрунтування й дослідження основних напрямів та інструментів державної політики захисту вітчизняних товаровиробників, які охоплюють цінову, фінансово-кредитну, податкову політику держави, формування сприятливої для вітчизняних товаровиробників експортно-імпоротної політики.

У процесі ринкових трансформаційних перебудов більшість суб'єктів вітчизняного ринку постали перед проблемою недостатнього самофінансування, що й зумовило активну участь держави у розвитку галузі через надання фінансової підтримки у вигляді бюджетного фінансування, пільгового оподаткування та кредитного забезпечення.

Сприяння поліпшенню інвестиційного клімату в Україні є одним із найважливіших пріоритетів державної політики на сучасному етапі, адже вітчизняні підприємства постають перед проблемою модернізації та заміни застарілого устаткування на нове. А однією з перспектив розвитку економіки країни та конкурентності вітчизняної продукції є збільшення обсягів вітчизняного виробництва, що зумовлює підвищення дохідності країни, збільшення робочих місць та забезпечення населення необхідними продуктами.

Одночасно доцільний пошук та використання внутрішніх фінансових ресурсів і залучення іноземних інвестицій, що є дуже привабливим на даний час. Протікання інвестиційних процесів, їхній характер, інтенсивність та результативність, а також управління ними залежить від інвестиційного клімату, що сформувався в державі, тобто від стану правового, фінансового, соціально-економічного та суспільно-політичного середовища в її межах, яке зумовлює той чи інший ступінь привабливості для інвестицій. Сьогодні інвестиційний клімат в Україні вимагає поліпшення і доведення його стану до рівня провідних країн Європи. Це дасть змогу залучити більшу кількість іноземних коштів і сприятиме загальному соціально-економічному розвитку країни [2].

За даними Державного комітету статистики України, за 2008 р. в Україні було освоєно 272,1 млрд. грн. капітальних інвестицій, з яких 85,7% – це інвестиції в основний капітал (233,1 млрд. грн.). Витрати, пов'язані з поліпшенням об'єктів власності (капітальний ремонт), упродовж звітного року становили 27,5 млрд. грн., або 10,1% від загального обсягу. Обсяги інвестицій в основний капітал за 2008 р. зросли проти 2007 р. на 23,6%. У 2009 р. освоєно інвестицій в основний капітал 151777 млн. грн., що свідчить про зростання у 58,5% проти 2008 р.

Держава взяла на себе зобов'язання щодо фінансової підтримки сільського господарства у 2009 р. Проблема фінансування вітчизняного сільського господарства полягає в тому, що кошти надходять не тоді, коли вони потрібні товаровиробникам. Міністр аграрної політики України сподівається, що зі стабілізаційного фонду державного бюджету передбачені 2,2 млрд. грн. на підтримку АПК будуть виділені в повному обсязі. На прес-конференції він зазначив, що існує проблема виділення із стабілізаційного фонду грошей. З 2,2 млрд. грн. за станом на початок жовтня 2009 р. виділено лише 260 млн. грн. Ці засоби спрямовують переважно на здешевлення відсоткової ставки за кредитами для аграріїв, компенсацію лізингових платежів за сільгосптехніку, виплату дотацій [5].

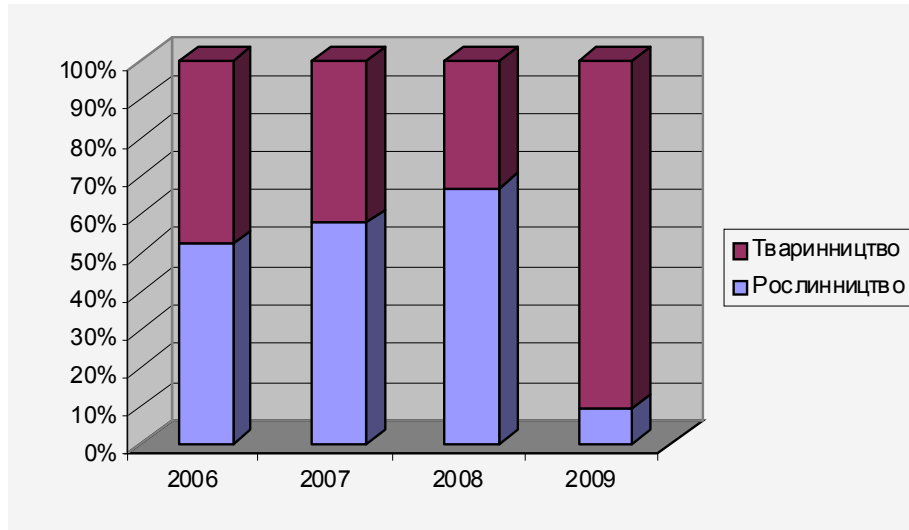
Державна підтримка як сільськогосподарських, так й інших підприємств можлива завдяки пільговим відсотковим ставкам за кредитами. Проте в Україні пільгове кредитування не має належного розвитку й удосконалення. Якщо у 2007–2008 рр. на компенсацію наданих кредитів держава виділила 500 млн. грн., то в 2009 р. – лише 300 млн. грн. У Франції рівень відсоткової ставки становить 2,75–10%. У Німеччині ставка за пільговими кредитами становить 1%. [7].

Відсоткові ставки в Україні, під які сьогодні підприємства залучають кредити, досягають рівня від 16,5 до 39 % річних [5]. На думку автора, для якісного розвитку фінансової інфраструктури аграрного сектору необхідно створення системи корпоративних банків та Аграрного банку, розвиток кредитних спілок, лізингових, страхових та інвестиційних компаній тощо; удосконалення системи кредитування підприємств АПК (застосування пільгового кредитування, зниження ставок за кредитами, розвиток іпотечного кредитування тощо); оптимізація оподаткування діяльності підприємств АПК.

Відомо, що реалізація фінансової підтримки розвитку виробництва і переробки продукції АПК здійснюється за прямою і непрямою формами. До першої належать: пряме фінансування, бюджетні інвестиції субсидії, дотації, субвенції, державний кредит, створення державних цільових фондів, створення регіональних позабюджетних фондів, формування спеціалізованих кредитних установ. Основними формами непрямої державної фінансової підтримки є: податкові пільги, прискорена амортизація, фінансування науково-дослідних робіт, витрати державного чи регіонального значення для виробничої та соціальної сфер.

За даними Організації економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР), фінансова підтримка сільськогосподарського виробника становить в середньому 32% вартості виробленої продукції, у країнах-членах ЄС – 37%, а в Україні цей показник не перевищує 10% [4, с. 169].

Обсяги державної фінансової підтримки аграріїв в Україні щороку зростають, однак однозначно оцінити роль дотацій у розвитку аграрної сфери дуже важко. Деякі аргументи говорять на користь цієї форми підтримки виробників, з іншого боку, дотації і особливо непрозорі механізми сплати коштів держбюджету часто перетворюються на засіб підтримки неефективних господарств, оскільки нівелюють стимули до підвищення ефективності виробництва, зокрема зниження собівартості, підвищення продуктивності праці та якості продукції. Низька віддача від надання дотацій в Україні пояснюється також порушеннями у використанні бюджетних коштів, вітчизняні виробники мають нерівний доступ до бюджетних коштів. Великі аграрні підприємства володіють у цьому відношенні значними перевагами, маючи змогу вчасно отримувати необхідну інформацію і доступ до структур, які займаються розподілом державних фінансових ресурсів.

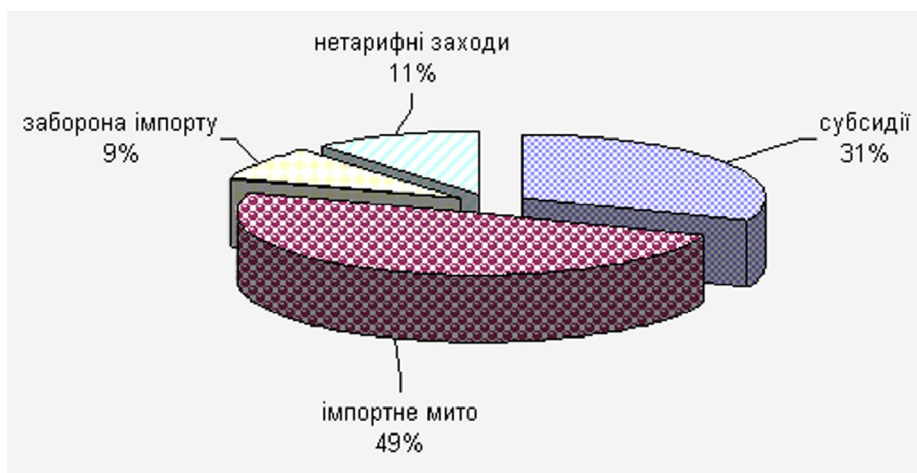

Рис. 1. Обсяг державної підтримки, млрд. грн.

Як бачимо, загальні обсяги дотацій протягом 2006–2009 рр. зросли. Сума підтримки за 2008 р. становила понад 2 млрд. 921 млн. грн. (що на 500 млн. грн. більше, ніж у 2007 р. і на 1 млрд. грн. більше, ніж у 2006 р.), то в 2009 р. передбачено 441 млн. грн., що становить 23% базового рівня. Аналізуючи за галузями, зазначимо, що рівень підтримки рослинницької галузі в 2009 р. становив 4% від рівня 2006 р. (у динаміці за 2007–2008 рр. обсяг дотацій зріс на 3% і досягнув 963 млн. грн.). Разом із цим, у тваринництві цей показник склав 23% від рівня 2006 р. (у 2008 р. обсяг дотацій зріс на 40% – 1,958 млрд. грн. проти 1,397 млрд. грн. у 2007 р.) [1, 4].

У розвинутих країнах світу підтримка сільськогосподарських виробників розподіляється на заходи, що впливають на умови світової торгівлі (цінові субсидії виробникам, ввізні (імпортні) мита тощо), які називаються заходами «жовтого кошика», і заходи, які не справляють такого впливу і безпосередньо спрямовані на підвищення доходів аграріїв, розвиток інфраструктури сільської місцевості та посилення конкурентоспроможності сільськогосподарського виробництва. Ці заходи мають назву «зеленої скриньки».

Багаті країни здебільшого застосовують субсидії, а бідні – переважно імпортні мита (рис. 2.).

Рис. 2. Види заходів, що застосовують зарубіжні країни

Крім цього, одним із чинників негативного впливу на конкурентне середовище для національного виробника є контрабанда товарів.

Головним фактором, який впливає на обсяги контрабандного ввезення товарів в Україну, є високі рівні оподаткування, в тому числі ввізного мита.

На даний час Уряд України передбачає провести податкові канікули на 10 років, а також зниження ставки ПДВ з 20% до 17%, а податку на прибуток – з 25% до 20% [6]. Це дасть певні переваги малому та середньому бізнесу, але в іншому випадку це зменшить надходження до Державного бюджету країни. Однак планується збільшення ставки акцизних платежів, що зашкодить вітчизняним товаровиробникам підтримувати конкурентоспроможність виробленої продукції, і, на нашу думку, призведе до зростання вартості товару і збільшення цін.

Порівняно з 2008 р. надходження акцизного збору до Державного бюджету України зросли на 67,8%, або на 8,6 млрд. грн. *Недовиконання плану* на 2009 р. становить 10,0%, або 2,4 млрд. грн. [3].

При запланованих у 2009 р. надходженнях від акцизного збору із ввезених товарів на територію України до Державного бюджету України у сумі 4,4 млрд. грн. фактично надійшло 3,7 млрд. грн. *Недовиконання плану* на 2009 р. становить 15,9%, або 0,7 млрд. грн. [3].

При запланованих у 2009 р. надходженнях від акцизного збору із вироблених товарів на території України до Державного бюджету України у сумі 19,3 млрд. грн. фактично надійшло 17,6 млрд. грн. *Недовиконання плану* на 2009 р. становить 8,7%, або 1,68 млрд. грн. [3].

Порівняно з 2008 р. надходження від ввізного мита до Державного бюджету України *знизились* майже вдвоє (або на 5,6 млрд. грн.). *Недовиконання плану* на 2009 р. становить 39,0%, або 4,1 млрд. грн.

До основних чинників, які зумовлюють виклики та загрози для вітчизняного агропромислового комплексу, слід зарахувати прояви наслідків фінансової кризи, які призвели до значного зниження рівня цін на основні види сільськогосподарської продукції до рівня, що не компенсує витрати на їхнє виробництво і може зумовити масове банкрутство сільськогосподарських товаровиробників і переробних підприємств; припинення кредитування підприємств агропромислового комплексу та загострення проблеми взаєморозрахунків між учасниками ринку через банківську систему, що може призвести до виникнення кризи платежів; згорання обсягів експорту основних видів сільськогосподарської продукції, зростання неконтрольованого імпорту деяких видів продуктів, які можуть в достатній кількості вироблятися вітчизняними виробниками, зокрема цукру, м'яса свиней і птиці та рослинних жирів. Чинники, які виникли після набуття Україною членства у СОТ, – це зниження рівня тарифного й нетарифного захисту вітчизняного аграрного ринку. У зв'язку з цим в умовах дії негативних факторів фінансової кризи виникає питання про доцільність тимчасового відновлення митних тарифів, що діяли до моменту вступу України в СОТ, за допомогою яких буде захищено вітчизняний ринок та поповнення дохідної частини держбюджету [3].

Отже, Україні недоцільно відмовлятися від прямої державної підтримки сільського господарства, але потрібно впорядкувати механізм її надання. Бюджетні дотації і компенсації потрібно, на нашу думку, виплачувати насамперед ефективно господарюючим товаровиробникам, незалежно від форм власності. Основну масу коштів, які виділяє держава на підтримку сільського господарства, бажано спрямовувати на фінансування програм, здатних забезпечити сталий розвиток сільського господарства.

Література

1. Закон України «Про Державний бюджет України на 2009 рік» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua>.
2. Безруков В. Структурные преобразования промышленности. Зарубежный опыт / В. Безруков, Е. Матросова. – К., 2006. – 250 с.
3. Гринчук В. Ю. Оцінка форм і напрямів здійснення державної ідтримки сільськогосподарських товаровиробників [Електронний ресурс] / В. Ю. Гринчук. – Режим доступу : http://www.btsau.kiev.ua/files/list/edition/ed_usjuiramxf.pdf
4. Лагодієнко В. В. Щодо напрямів державної підтримки агропромислового виробництва при вступі України до СОТ / В. В. Лагодієнко // Вісник аграрної науки Причорномор'я. – 2007. – Вип. 3 (42). – С. 168–179.
5. Міністерство Аграрної політики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.minagro.gov.ua>
6. Міністерство економіки України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://te.kmi.gov.ua>
7. Нікітченко С. О. Державна підтримка сільськогосподарських товаровиробників в умовах економічної кризи [Електронний ресурс] / С. О. Нікітченко. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/Portal/chem_biol/nvnaui/2009_142_2/09nso.pdf